

תעודת עניות

מצב מערכת החינוך בירושלים המזרחית 2010

אוגוסט 2010

מבוא

למרות חובתה של המדינה לספק חינוך חנים, גם בשנת הלימודים הקרובה ישארו מחוץ למערכת החינוך אלפי ילדים בירושלים המזרחית. ההזנחה המתמשכת של מערכת החינוך הערבית בירושלים גרמה למחסור חמור בכיתות לימוד, וגם השנה נמנעו משרד החינוך ועיריית ירושלים מלהתמודד באופן משמעותי עם מחסור זה. התוצאה היא שבשנת הלימודים 2010-2011 יאלצו משפחותיהם של אלפי ילדים פלסטינים לשלם סכומי כסף גדולים כדי לזכות בחינוך אותו היו אמורים לקבל בחינם.

בשנת הלימודים האחרונה (2009-2010) רק כמחצית מילדי ירושלים המזרחית למדו במוסדות חינוך של מנח"י (מנהלת חינוך ירושלים, המשותפת למשרד החינוך ולעיריית ירושלים)¹. האחרים למדו בבתי ספר לא רשמיים, המצויים בבעלותם ובניהולם של גורמים שונים ומגוונים: גופים פרטיים, כנסיות, ארגונים אסלאמיים, אונר"א (ארגון הסעד והתעסוקה של האו"ם), גופים הקשורים לרשות הפלסטינית וגם גורמים מסחריים שמניעים העיקרי הוא עשיית רווח.

יודגש כי תושביה הפלסטינים של ירושלים המזרחית זכאים לקבל חינוך ציבורי, כמו גם ליהנות מכלל הזכויות הסוציאליות שמעניקה המדינה, זאת מתוקף התושבות שהקנתה להם ישראל לאחר שסיפחה את ירושלים המזרחית לתחומה ב-1967. בית המשפט העליון עמד על כך וחייב את משרד החינוך ואת עיריית ירושלים, עוד לפני כעשור², להעניק חינוך לכל ילד פלסטיני שהוא תושב

¹ על פי נתוני מנח"י, המפורסמים באתר עיריית ירושלים רק 42,271 תלמידים פלסטינים למדו בבתי ספר שבניהול מנח"י מתוך סך כולל של 82,324 תלמידים בירושלים המזרחית. שנתון החינוך תש"ע, התפלגות כיתות ותלמידים במזרח ירושלים לפי סוג מסגרת חינוך, מנח"י, אתר עיריית ירושלים

² בג"צ 5185/01 מנהל קהילתי לפיתוח בית חנינא נגד עיריית ירושלים ומשרד החינוך, פסק דין חלקי, 29.8.2001

העיר. אלא שמדיניות החינוך של ישראל בירושלים המזרחית אינה מאפשרת לתושבים לממש זכות זו באופן מלא.

הוריהם של עשרות אלפי ילדים הזכאים לקבל חינוך חנם על פי חוק, נאלצים לשלם אלפי שקלים בשנה מכיסם הפרטי, מכיוון שאין בתי ספר עירוניים שיקלטו אותם. כך, למשל, מכללת סחי'נין, שהיא מיזם מסחרי לכל דבר, מפעילה 11 בתי ספר "מוכרים שאינם רשמיים", ומספר התלמידים בהם גדל בשנים האחרונות בהתמדה. יש המפרשים את העידוד לו זוכה המכללה כניסיון של מנח"י להפריט את מערכת החינוך ולהפעיל חלק ממנה באמצעות "זכיינים". עם זאת, חלק מההורים מעדיפים שילדיהם יתחנכו מחוץ למערכת החינוך הישראלית ממניעים אידיאולוגיים, דתיים או לאומיים.

לצידם של אלפי הילדים שהוריהם נאלצים לשלם עבור לימודיהם, גדלים בירושלים המזרחית גם אלפי ילדים שכלל אינם לומדים. איש במערכת השלטונית הישראלית אינו מתעניין בהם ואינו עושה דבר כדי להחזירם למערכת החינוך, וספק אם מישהו יודע מהו מספרם המדויק. על פי נתוני העירייה, המבוססים על נתוני משרד הפנים והלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, חיים בירושלים 87,624 ילדים ונערים פלסטיניים בני 6 עד 17 (דהיינו בגילאים שבין כיתה א' לכיתה י"ב)³. על פי דבריו של ראש מנח"י הנכנס, דני בר-גיורא, בוועדת החינוך של הכנסת, לומדים במערכת החינוך הערבית בירושלים (על כל חלקיה) 83,295 תלמידים⁴. פעולת חיסור פשוטה מראה, אם כך, שלא פחות מ-4,329 ילדים וילדות מזרח ירושלמים אינם לומדים כלל. על פי נתוני עיריית ירושלים הרישמיים, מספר הלומדים נמוך יותר ומספר הילדים שאינם לומדים גבוה יותר ומגיע לכדי 5,300 ילדים, שהם כ-6% מכלל ילדי השנתונים הרלבנטיים (ראו בטבלה שלהלן). העובדה כי כמה אלפי ילדים וילדות כלל אינם לומדים וכי מצב זה נמשך כבר שנים רבות, חייבת היתה להניע את קברניטיה של ירושלים ומערכת החינוך לפעולה דחופה, אולם דבר זה לא קרה.

לא רק זאת, אלא שגם הילדים שזוכים למקומות לימוד, נאלצים להעביר את שנת הלימודים במסגרות שאינן ראויות. שכן הרוב המכריע של בתי הספר בירושלים המזרחית, בכל זרמי החינוך, סובלים מחוליים ומצוקות קשות: מבנים רעועים ולא בטיחותיים, כיתות צפופות, רמת לימודים נמוכה, שיעורי נשירה העומדים על כ-50% מהילדים⁵ והישגים נמוכים בבחינות הבגרות. מספרן הרב של המסגרות המפעילות את בתי ספר יוצר מערכת חינוך חסרת הומוגניות, גם מבחינת תוכניות הלימודים וגם מבחינת שיטות ההוראה, ולכן גם חסרת חוט שידרה ומרכז כובד. מערכת חינוך כזאת מייצרת מעט מאד בוגרים בעלי השכלה מספיקה להתפתחות אישית משמעותית כבוגרים, ויוצרת חברה אזרחית בעלת כושר עמידה נמוך ביותר.

³ השנתון הדמוגרפי של עיריית ירושלים, התפלגות לפי גיל ומין בתוך ירושלים, נתונים נכונים ל-31 בדצמבר 2009

⁴ ישיבת ועדת החינוך של הכנסת מיום 11 במאי 2010, עמוד 5 לפרוטוקול הישיבה

⁵ דוח החינוך במזרח ירושלים, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 16 באוקטובר 2006, עמ' 13

עדות מס' 1: ג'מאל חליל, תושב מחנה הפליטים שועפט

"אחרי מאמצים מרובים הצלחתי לרשום שניים מילדיי, אבל בשני בתי ספר שונים ששניהם מרוחקים מאוד מביתנו. עמיר בן ה-15 נרשם בבית ספר בצור באהר, מרחק של עשרה קילומטרים מהבית. בגלל הפקקים ובגלל המחסום, הנסיעה לבית הספר נמשכת כשעה וחצי ועמיר נאלץ לקום כל יום בחמש בבוקר ולנסוע בשני אוטובוסים – מהמחנה לעיר העתיקה ומשם לצור באהר. מצבו של עמרו, שהוא בן עשר, קשה עוד יותר. הוא לומד בבית ספר של הרשות הפלסטינית והוא נוסע כל יום 15 קילומטרים בכל כיוון. גם הוא נוסע בשני אוטובוסים אבל הוא צריך לעבור שני מחסומים והדרך מהבית לבית הספר לוקחת לו שעתיים. רק על הנסיעות שלו אנחנו מוציאים 500 שקלים בחודש. אשתי ואני נאלצים לקום כל יום בארבע לפנות בוקר כדי להכין את שני הילדים לנסיעותיהם הארוכות".

ילדים פלסטינים בגיל בית ספר בירושלים המזרחית בשנת 2009-10, לפי סוג בתי הספר⁶

סוג בית הספר	מספר תלמידים	אחוז התלמידים הרשומים
בתי ספר עירוניים (ללא גני ילדים)	42,271	50.78%
בתי ספר מוכרים שאינם רשמיים	20,603	24.75%
בתי ספר של הוואקף	6,408	7.7%
בתי ספר של פרטיים (כולל ביי"ס של אונר"א)	13,955	16.77%
סך הכול תלמידים רשומים	82,324	100%
כל אוכלוסיית גיל ביי"ס	87,624	
אוכלוסיית גיל ביי"ס שאינה רשומה באף מוסד חינוכי	5,300	6%

ההשלכות החברתיות כבר ניכרות

להזנחתה המתמשכת של מערכת החינוך בירושלים המזרחית ישנה השפעה קשה ביותר על האוכלוסייה הפלסטינית בעיר. על החברה הפלסטינית בירושלים המזרחית, שעד שנות השמונים של המאה הקודמת נחשבה לאחת הקהילות הפלסטיניות המשכילות והמבוססות ביותר, עוברים בשני העשורים האחרונים תהליכים שליליים. חלקם נובעים מהמדיניות הישראלית ואחרים קשורים להתפתחויות פנים-פלסטיניות, והם הופכים אותה לענייה יותר, למשכילה פחות וגם לבעלת שיעורי אלימות ועבריינות המצויים בעלייה מתמדת. מצבה הקטסטרופאלי של מערכת החינוך תורמת תרומה משמעותית ביותר לתהליכים השליליים הללו, בעיקר בקרב בני הנוער.

⁶ שנתון החינוך תש"ע, התפלגות כיתות ותלמידים במזרח ירושלים לפי סוג מסגרת חינוך, מנח"י, אתר עיריית ירושלים

כיום שיעורי העוני בירושלים המזרחית הגיעו למימדים מבהילים: 65.1% מכלל המשפחות הפלסטיניות בירושלים המזרחית, המגדלות 74.4% מכלל הילדים הפלסטינים בעיר, מצויות מתחת לקו העוני (השיעורים המקבילים בקרב האוכלוסייה היהודית של העיר הם 30.5% ו-45.1%). במספרים מוחלטים, מדובר על לא פחות מ-95,000 ילדים פלסטיניים החיים בירושלים בתנאי עוני מתמשכים⁷. את ביטוייה החיצוניים של המציאות הזאת ניתן לראות היום בירושלים על כל צעד ושעל – מעשרות הנערים הפלסטיניים בגיל בית ספר תיכון העובדים בשווקים ובמחסנים של החנויות והמרכולים באזורי התעשייה ועד לעשרות הילדים בגיל בית ספר יסודי המתרוצצים בין המכוניות, בכמה צמתים מרכזיים בעיר, במטרה למכור מוצרים שונים לנהגים.

השילוב שבין עוני עמוק ובלתי מטופל ברובו (רק 10% מהאוכלוסייה מטופלת על ידי שירותי הרווחה העירוניים⁸) לבין שיעורי הנשירה הגבוהים ממערכת החינוך מולידים תופעות חברתיות קשות נוספות, ביניהן גם גידול בהיקף עבריינות הנוער וגם עלייה מתמדת בפניית בני נוער לשימוש בסמים. משטרת ישראל והרשות למלחמה בסמים נמנעו מלהיענות לפניות האגודה לזכויות האזרח ועמותת עיר עמים למסור להן נתונים על תופעה זו, אך ההתייחסות אליה הפכה זה מכבר לחלק בלתי נפרד מהשיח החברתי היומיומי בקרב תושביה הפלסטינים של העיר. חלקים נרחבים של העיר העתיקה הפכו לאזורים שאנשים רבים נרתעים מלהסתובב בהם בשעות שאחרי החשיכה. על פי נתונים שנאספו על ידי הארגון הפלסטיני אל-מקדסי, מספר המכורים לסמים במחוז ירושלים של הרשות הפלסטינית מגיע ל-6,000 ומספר המשתמשים בסמים ל-22,000⁹.

בדיון במליאת הכנסת על מצבה של מערכת החינוך בירושלים המזרחית טען ח"כ ג'מאל זחאלקה שהישגי התלמידים הפלסטיניים בירושלים המזרחית הידרדרו לרמה שמתחת להישגי הילדים הפלסטיניים בכל שאר מקומות הפזורה שלהם. "מצב החינוך של האזרחים הפלסטינים בירושלים המזרחית – אני מודיע לכם באחריות – הוא הגרוע ביותר, ובמצב הקשה ביותר", אמר. "מבחינת הישגי התלמידים – הוא קשה יותר מבעזה, קשה יותר מבשכם, קשה יותר מבעין-אל-חילוה (מחנה פליטים בלבנון), קשה יותר מבאלוחדאת (מחנה פליטים בירדן), קשה יותר מבירמוק (מחנה פליטים בסוריה)"¹⁰.

⁷ האגודה לזכויות האזרח, זכויות אדם בירושלים המזרחית: עובדות ונתונים, מאי 2010

⁸ שם

⁹ הנתונים נמסרו לעמותת עיר עמים ב-12 באוגוסט 2010

¹⁰ דברי הכנסת, 3 במאי 2010

עדות מס' 2: סמיח מוחמד זכיה, חבר ועד ההורים בבית הספר סוואחרה אל-ערביה

בג'אבל מוכבר

"כדי לשמור על המוניטין שלהם, רוב בתי הספר הפרטיים מנהיגים בחינות כניסה ולא מקבלים תלמידים בעלי ציונים נמוכים. הם כנראה שכחו שהייעוד של בית הספר הוא לחנך ולא לשמור על שמו הטוב באמצעות תלמידים חזקים בלבד ... ברוב בתי הספר במזרח ירושלים, עירוניים ופרטיים כאחד, מספר התלמידים בכיתות נע בין 30 ל-40. כל תזוזה של כל תלמיד ממקומו גורמת לתזוזה בכיתה כולה ... החינוך בירושלים הפך לעסק מסחרי. כל אדם שיש לו כסף יכול לפתוח היום בית ספר או גן ילדים. כל מה שהוא צריך זה ארבעה קירות וכמה שולחנות. משרד החינוך ועיריית ירושלים, שאמורים לפקח על הנעשה בבתי הספר, לא מתעניינים בזה".

כיתות לימוד – מחסור שאינו נגמר

משרד החינוך ועיריית ירושלים אינם מעדכנים ומפרסמים את המספר המדויק של כיתות הלימוד החסרות במערכת החינוך בירושלים המזרחית, אולם מסכימים כי מספר זה עומד על יותר מאלף כיתות. הנתון האחרון בעניין זה פורסם על ידי משרד מבקר המדינה, מיכה לינדנשטראוס, שבדק את הנושא במהלך שנת הלימודים 2007-2008 ומצא כי המחסור עמד אז על אלף כיתות¹¹. "ממצאי הביקורת", כתב אז המבקר, "העלו שמשרד החינוך ועיריית ירושלים לא מילאו את תפקידם ... ולא פעלו בנחישות, כפי שהיה ראוי שיעשו, כדי לאפשר לתלמידי מזרח העיר לממש זכות הנתונה להם בהיותם תושבי קבע במדינת ישראל"¹².

ראשי משרד החינוך ועיריית ירושלים מודעים מזה שנים רבות למחסור שאינו נגמר בכיתות. למרות זאת, ולמרות ההבטחות שניתנו בהליכים המשפטיים, שעדיין מתנהלים בנושא, לבניית 645 כיתות עד שנת 2011 (על כך בפרק הבא), בניית כיתות הלימוד היא עדיין איטית מאד. ניתוח של נתוני הבנייה, שנעשה בעמותת עיר עמים בשיתוף עם האגודה לזכויות האזרח באוגוסט 2010, מעלה כי המחסור הזה אינו עומד להצטמצם במהלך השנים הקרובות. מאז ניתנו ההבטחות בשנת 2001 ועד היום, נבנו בירושלים המזרחית 257 כיתות. עד סוף שנת 2010 אמורה להסתיים בנייתן של בית ספר מקיף לבנות בראס אל עמוד, בו נבנות 39 כיתות. בשנת 2011 אמורות להיבנות עוד 42 כיתות, אולם סיום בנייתן במועד זה אינו מובטח.

גם אם יבנו כל הכיתות המתוכננות, סיכום הדברים הוא שעד סוף 2011 יבנו בסך הכל 338 כיתות, שהן לכל היותר 52% מהכיתות שהובטח לבנות. יודגש, כי הכיתות שנבנות אינן עונות על כלל צורכי המערכת, והדבר הודגש גם על ידי הרשויות, אשר טענו כי אין באפשרותן לבנות מספיק כיתות כדי להתמודד עם המחסור ההיסטורי בכיתות לימוד.

¹¹ מבקר המדינה, דו"ח שנתי 59 ב', פורסם במאי 2009

¹² שם, עמ' 620

יצוין עוד כי כיום מתכננים משרד החינוך ועיריית ירושלים לבנות כיתות נוספות בשנים שלאחר 2011. נכון לאוגוסט 2010, עומד מספר הכיתות המתוכננות על עוד 365 כיתות, אולם מועד בנייתן אינו מובטח, שכן בנייתן מותנית בהפקעת קרקעות, הליכי תכנון, אישור ותקצוב נוספים. גם אם כל אלו יבנו יום אחד, עדיין יישאר על כנו המחסור של כאלף כיתות נוספות, שכן הבניה הצפויה תיתן מענה אך ורק לקצב הגידול הטבעי של האוכלוסייה.

רוב הילדים הפלסטינים שכן מצליחים להתקבל ללימודים במערכת העירונית, נאלצים לבלות את שעות הלימודים בכיתות שאינן מתאימות ללימודיהם. בהיעדר בנייה מספקת של בתי ספר חדשים הכוללים כיתות בגודל תקני, עיריית ירושלים משכנת כיתות לימוד רבות במבנים שכורים (שנבנו למטרות אחרות לחלוטין), שחדריהם קטנים וצפופים ולא פעם גם חסרי אוורור. במבנים השכורים הללו אין כיתות סמך, חדרי מורים, ספריות או מעבדות וגם לא חצרות למשחקים.

עדות מס' 3: של מחמד סיאג', חבר בוועד הורי בית הספר אחמד סאמח אל-ח'אלדי

באבו-תור

"מערכת החינוך בשכונת אבו תור סובלת ממצוקה קשה. יש בה ארבעה בתי ספר יסודיים, שניים מהם במבנים שכורים, ואין בה בית ספר תיכון. ילדים בגיל תיכון נאלצים לנסוע ללמוד בשכונות מרוחקות והדבר פוגע מאוד בחינוכן של הבנות, כי חלק מהמשפחות מתנגדות לכך שבנותיהן ייצאו מהשכונה.

"בשני בתי הספר הפועלים במבנים שכורים הצפיפות בכיתות בלתי נסבלת. בקומה השנייה של אחד מהם לומדים 203 תלמידים ויש בה חדר שירותים אחד בלבד. בכל בית הספר הזה יש ארבעה חדרי שירותים, המשמשים יותר מחמש מאות תלמידים. החצר קטנה ואין בה מקום לכולם, מה שמאלץ חלק מהתלמידים להישאר בתוך הכיתות גם בזמן ההפסקה".

על פי נתונים רשמיים של מנח"י¹³, למעלה ממחצית הכיתות במוסדות החינוך העירוניים (647 מבין 1,398) אינן תקינות. מבין 751 הכיתות התקניות, רק 573 מצויות במבנים תקינים. האחרות הן תקינות על פי גודלן, אך מצויות בסביבה שאיננה תקינה – 155 כיתות פועלות בתוך מבנים שכורים ועוד 23 כיתות במבנים יבילים, שהעירייה הציבה בסמוך לבתי ספר קיימים. נתוני מנח"י, המפלחים את מצבן של הכיתות הלא-תקניות, חושפים עוד פן של המציאות העגומה הזאת. למעלה מרבע מכלל הכיתות הלא-תקניות (188 מתוך 647) מוגדרות בתור כיתות המצויות ב"מצב שאינו ראוי"¹⁴, כחמישית (157) מוגדרות כמצויות ב"מצב בינוני" ורק 155 מצויות ב"מצב ראוי"; עוד 147 כיתות לא תקינות פועלות בתוך חדרי שיעור להיות "חדרי ספח".

¹³ הנתונים פורטו בדוח מערכת החינוך במזרח ירושלים: כיתות לימוד ותוכניות לימודים, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 10 במאי 2010, עמ' 4

¹⁴ המצגת שראשי מנח"י הציגו בפני חברי וועדת החינוך של הכנסת לא פירטה מה הן תכונותיה של כיתה לא-תקינה במצב שאינו ראוי

עשור של הבטחות לא ממומשות

במאי הקרוב ימלא עשור להתדיינות המשפטית, במהלכה הבטיחו הרשויות פעם אחר פעם לבנות מאות כיתות לימוד חדשות בירושלים המזרחית. תחילתה של ההתדיינות, בהחלטת הוריהם של עשרים וששה ילדים מירושלים המזרחית, שלא נמצא להם מקום בבתי הספר הרשמיים שבניהולה של מנח"י, לעתור לבג"ץ ולבקש את סיועו למימוש זכותם של ילדיהם לחינוך ציבורי חינוכי.¹⁵ חודשיים אחר כך הוגשה עתירה שנייה, הפעם בשמם של יותר מ-900 ילדים שלא נמצא להם מקום בבתי הספר הרשמיים בירושלים המזרחית.¹⁶

בעשור שחלף מאז, הוגשו עתירות דומות נוספות והתקיימו בעניינן עשרות דיונים. בעתירות שדרשו מקומות לימוד לילדים ספציפיים, הזדרזה העירייה להסדיר מקום לימודים לילדים העותרים¹⁷, אך היא לא התמודדה ברצינות עם בעיותיה העקרוניות של המערכת. סביב שתיים מהעתירות קיים בית המשפט העליון דיון עקרוני ואף נתן פסק דין שהעניק תוקף מחייב להבטחת המדינה לבנות מאות כיתות חדשות.¹⁸

את השורה התחתונה של ההליך המשפטי הארוך סיכמה עורכת הדין יהודית קרפ, מי שהייתה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, בתזכיר ששיגרה בפברואר 2010 ליועץ המשפטי לממשלה יהודה ויינשטיין ושכותרתו "אי ציות המדינה לפסקי דין של בתי משפט". "ההשלכות על מערכת החינוך במזרח ירושלים הן הרות אסון", כתבה קרפ לויינשטיין בהקשר לאי יישומו של פסק הדין. "נכון לשנת הלימודים הנוכחית נמנעת בפועל מאלפי תלמידים ערבים בירושלים המזרחית בגילאי חינוך חובה גישה לחינוך ציבורי חינוכי ... למותר להכביר מלים על המשמעות ההרסנית שיש למחדל האמור על אוכלוסיית ירושלים וספק אם המעוות יוכל לתקון".¹⁹

שלושה חודשים אחרי הגשת העתירה הראשונה, ב-29 באוגוסט 2001, פרסם בג"ץ החלטה שאימצה את רוב בקשותיהם וטענותיהם של העותרים.²⁰ השופטים עמדו על זכות הילדים לחינוך חינוכי, ורשמו לפנייהם את התחייבות המדינה לבניית כיתות לימוד. כאמור בפסק הדין: "המשיבים הצהירו שהם מאמצים תוכנית רב-שנתית (לארבע שנים) שבגדרה תיבנינה 245 כיתות לימוד חדשות".

בספטמבר 2005, במלאות ארבע שנים למתן פסק הדין ובחלוף מועד ההתחייבות לבניית 245 הכיתות, שבו העותרים לבית המשפט העליון, וטענו שההתחייבות לא מומשה. העותרים, שיוצגו על ידי המינהל הקהילתי לפיתוח בית חנינא ועמותת עיר עמים, ביקשו לקבוע כי משרד החינוך ועיריית ירושלים ביזו בכך את החלטת בג"ץ. כעבור חודשיים קבע בית המשפט כי "מתקבל

¹⁵ בג"ץ 3834/01 חמדאן ו-27 אחרים נגד עיריית ירושלים

¹⁶ הערה 2 לעיל

¹⁷ עת"מ 1144/06 קימרי נ' עיריית ירושלים, עת"מ 855/07 קניבי נ' עיריית ירושלים ועת"מ 8764/08 סלימי נ' עיריית ירושלים, עת"מ 1703/09 עאבדין נ' עיריית ירושלים. בעתירות אלו ייצגה האגודה לזכויות האזרח מאות ילדים שנדחו על ידי בתי הספר העירוניים ועיריית ירושלים, אולם לאחר הגשת העתירות הוסדרו להם מקומות לימוד.

¹⁸ הערה 2 לעיל

¹⁹ מכתב יהודית קרפ ליועץ המשפטי לממשלה, יהודה ויינשטיין, 8 בפברואר 2010

²⁰ הערה 2 לעיל

הרושם שעד היום המשיבים לא עמדו במלוא התחייבויותיהם. בעיית היעדר כיתות הלימוד רק החרפה, וזאת למרות העובדה שניתנה תוספת מסוימת של כיתות".

בג"ץ העניק למנח"י ארכה להצגת "תוכנית עבודה להוספת כיתות הלימוד" וגם חייב אותה לערוך "סקר צרכים" ביחס למספר הילדים בגיל חינוך חובה בירושלים המזרחית. לאחר שלא חלה כל התקדמות במישורים אלה, החליטו השופטים לזמן לדיון את מנכ"ל משרד החינוך, את ראש אגף התקציבים במשרד האוצר, את מנכ"ל העירייה ואת ראש מנח"י. "אנו יוצאים מנקודת הנחה", כתבו בנימה שניכר בה חוסר סבלנות, "כי פורום זה יוכל להביא בפנינו נתונים ותוכנית קונקרטית לפתרון הבעיה שמעלים העותרים ושבת משפט זה, במסגרת ההליך שלפניו, מנסה להתמודד עמה למעלה משש שנים".

כשהתייצבו הבכירים בפני בית המשפט במארכס 2007, הם הציגו תוכנית חדשה, לפיה בניית 245 הכיתות תיפרס עד 2011, כשעד מועד זה ייבנו עוד 400 כיתות, בהשקעה של 400 מיליון שקלים, ובתקופה של חמש שנים, בקצב של 80 כיתות בשנה". שופטי בג"ץ רשמו בפניהם את ההבטחה לבניית 645 כיתות והודיעו כי ימשיכו לקיים ישיבות תקופתיות כדי לבדוק את מימוש התוכנית.

אולם מימושה של התחייבות זו היה, כאמור, חלקי ביותר. במאי 2009, שנתיים אחרי שהמדינה התחייבה לבנות 80 כיתות חדשות מדי שנה, כתב מבקר המדינה את הדברים הבאים: "במשך יותר מארבע שנים – מינואר 2004 עד אפריל 2008 – לא נתנה מנח"י הוראות תכנון (לבניית כיתות). אפשר להניח כי לאחר שיסתיימו פרויקטים שכבר תוכננו על פי הוראות התכנון הישנות – מינואר 2004 או לפני כן – לא יוקמו כמעט כיתות לימוד חדשות במשך שנים אחדות"²¹.

עדות מס' 4: חבר מועצת עיריית ירושלים, יוסף פפה אללו, סגן ראש העיר ומחזיק תיק

החינוך במזרח העיר עד יוני 2010

"ביקרתי בבתי הספר רבים ומצבם גרוע, כולל החדשים ביותר. באחד מבתי הספר החדשים, בו ביקרתי, ראיתי אולמות שלמים ריקים, ושאלתי מדוע הם ריקים? ענו לי שהם לא קיבלו שולחנות, מדפים או ספרים, ולכן אין להם שימוש בו. המצוקה התקציבית של בתי הספר במזרח העיר היא אדירה, אין להם כספים כמו במערב העיר, ששם יש תקציבים של בתי ספר בניהול עצמי. ההשלכות הם מרחיקות לכת: כל הזמן קיבלנו תלונות מבתי ספר שלא יכלו לשלם את החשמל כי אין להם כסף וניתקו אותם, לא יכלו לחמם את הכיתה, הגיעו למצב שמנתקים להם את הטלפונים".

²¹ מבקר המדינה, הערה 11 לעיל, עמ' 616

סיכום

חוק לימוד חובה מחייב את מדינת ישראל לספק שירותי חינוך לכל הילדים הפלסטינים בירושלים המזרחית, מגיל גן חובה ועד לכיתה י"ב. משרד החינוך ועיריית ירושלים, האחראים על פי החוק למימוש המחויבות הזאת, מכירים בחובה זו ואף חזרו עליה בהליכים משפטיים שונים שהתנהלו בנושא בעשור האחרון. כך גם שבו והצהירו בחודשים האחרונים, הן שר החינוך, גדעון סער²², והן ראש עיריית ירושלים, ניר ברקת²³.

מבט כולל על מדיניותם של משרד החינוך ועיריית ירושלים בסוגיה הזאת מעלה, עם זאת, שהכרתם העקרונית בקיומה של המחויבות הזאת אינה מיתרגמת למדיניות שתפעל למימוש המחויבות בפועל. ילדים פלסטינים ממזרח ירושלים שהוריהם עתרו לבית-המשפט העליון כדי שיחייב את מנח"י להקצות לילדיהם מקום בבתי הספר שלה אכן מצאו בהם את מקומם. מנח"י, העדיפה לטפל במקרים ספציפיים שהגיעו לדיון בבתי המשפט, אך נמנעה מלגבש מדיניות כוללת שתאפשר לה לממש את המחויבות הזאת כלפי כלל האוכלוסייה ולטווח הארוך. גם ההבטחות המוגבלות-מאוד שניתנו על ידה לבית המשפט העליון, ושלא היה בהן פיתרון כולל של הבעיה, מומשו בצורה חלקית בלבד.

במאי 2009 כתב מבקר המדינה, מיכה לינדנשטראוס: "ממצאי הביקורת העלו שהמשרד והעירייה לא מילאו את תפקידם ולא הצליחו להעמיד לרשות תושבי מזרח העיר מספיק כיתות לימוד בחינוך הרשמי. ראשי משרד החינוך והעירייה לא פעלו בנחישות, כפי שהיה ראוי שיעשו, כדי לאפשר לתלמידי מזרח העיר לממש זכות הנתונה להם בהיותם תושבי קבע במדינת ישראל"²⁴.

כשנה ומחצה חלפו מאז כתב מבקר המדינה את הדברים האלה, אולם מדיניותם של משרד החינוך ועיריית ירושלים טרם השתנתה. כפי שנפרס בדו"ח זה, התוצאות בשטח הרסניות: אלפי ילדים אינם לומדים, וגם אלו שלומדים עושים זאת בכיתות צפופות ושאינן תקינות, בהן איכות הלימוד ירודה. שיעור הנשירה מבתי הספר עומד על מחצית מהתלמידים, ובוגרים מעטים בלבד מגיעים ללימודים במוסדות להשכלה גבוהה. רק שינוי מדיניות אמיתי מלווה בתקצוב ראוי יצליחו להביא לתמורה הנדרשת ולהציע עתיד טוב יותר לילדי ירושלים.

---

²² דיון במליאת הכנסת ב-3 במאי 2010
²³ דיון בוועדת החינוך של הכנסת ב-11 במאי 2010
²⁴ מבקר המדינה, הערה 11 לעיל, עמ' 620